

PODOBE PRISELJENCEV IN ETNIČNIH SKUPNOSTI V SODOBNI SLOVENSKI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Marijanca Ajša Vižintin
Pedagoška fakulteta, Ljubljana

UDK 821.163.6–93.09"1991/2010":316.347(497.4)

Stereotipne podobe priseljencev in manjšin lahko odločilno vplivajo na vedenje otrok o posamezni skupini ljudi. Analiziranih je trinajst besedil sodobne slovenske mladinske književnosti, objavljenih 1991–2010, ki obravnavajo odnos Slovencev do Bošnjakov, temnopoltih, Kitajcev in Romov. Izpostavljen je porast publikacij z romsko tematiko in dvo- ali večjezičnih izdaj. Predlagane so medpredmetne povezave književnosti z drugimi šolskimi predmeti.

slovenska mladinska književnost, priseljenci, etnične manjšine in skupnosti, tujci, Romi, medpredmetno povezovanje

Images of immigrants and minorities based on stereotypes can impact dramatically on children's knowledge of different groups of people. Thirteen texts from modern Slovene children's literature (published 1991–2010) which talk about Slovene attitudes towards Bosnian, black, Chinese and Roma people are analysed. Many texts about the Roma people, as well as bilingual and multilingual books are now being published. A cross-curricular connection between teaching literature and other school subjects is suggested.

Slovene children's literature, immigrants, ethnical minorities, foreigners, Roma, cross-curricular connections

Uvod

Podobe priseljencev, beguncev, različnih etničnih manjšin in skupnosti, s katerimi se srečujejo mladi bralci v književnih besedilih, lahko močno zaznamujejo njihovo vedenje o določeni skupnosti. Te podobe pogosto temeljijo na stereotipnih predstavah o nekom, ki ga osebno sploh ne poznajo in s katerim še niso imeli stika. »Stereotipiziranje je namreč proces opisovanja ljudi na podlagi njihove kulturne skupinske pripadnosti, ne na podlagi individualnih značilnosti in posebnosti« (Ule 2005: 388). S tematiko sprejemanja »tujcev«, ki prihajajo v našo družbo in postajajo del nje, se soočajo tudi nekatera književna besedila. Literarna resnica je res subjektivna, a

odslikava svet okrog nas. Če pedagoški delavci nočemo s prstom pokazati na otroka priseljenca ali Roma, ki ga otroci v razredu zavračajo – ali se lahko lotimo reševanja stiske s pomočjo književnih besedil, ki tematizirajo tovrstno problematiko? So lahko književna besedila naši zavezniki, iztočnice za pogovor in iskanje odgovorov?¹

Predsodki, stereotipi in imagologija

Tematiko priseljevanja in sprejemanja priseljencev, različnih skupnosti lahko izpostavimo ob obravnavi tovrstnih besedil preventivno – seveda ob predpostavki, da pedagoški delavci sami vidimo prihodnost sobivanja različnih skupnosti v dialogu. Pomembno je,

¹ Pri tem se lahko tudi upravičeno vprašamo, ali gre za zlorabo umetniške besede, podprto z vse večjo produkcijo (slikanic) z vprašljivo umetniško vrednostjo in željo po dobičku, ali gre za enega od načinov spodbujanja dialoga med kulturami znotraj posamezne države ali med državami.

da nismo obremenjeni s kulturnimi, etničnimi, medskupinskimi predsodki, ki predstavljajo eno najtežjih ovir za medkulturno komuniciranje. Predsodki se kažejo »predvsem v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih oziroma drugačnih, na primer do pripadnikov drugih narodov, etničnih skupnosti, ras, kultur, do oseb z drugačnimi načini življenja, religioznimi, spolnimi usmeritvami. Postanejo neprašljivo ozadje in opravičilo za vsakdanja diskriminacijska dejanja ter prepričanja ljudi. Naselijo se v našem jeziku, predstavah, željah in fantazmah« (Ule 2005: 389). »Če so torej stereotipi sicer enostranske in posplošene, a vendar nekako nujne kolektivne predstave o svetu, ki nas obkroža, pa veljajo predsodki za negativna in emocionalno nabita stališča do določenih družbenih skupin, ki temeljijo na napačnih in nefleksibilnih posplošitvah, tj. na negativnih socialnih stereotipih« (Mikolič 2008: 69). Predsodki do manjšin in priseljencev se danes izražajo prikrito in posredno, »v težnji po izogibanju stikov z njimi in druženju v zaprte elitne kroge. Namesto sovraštva in odkritega nasilja do 'drugačnih' sedaj prevladuje ignoriranje, distanca, cinizem.« (Mikolič 2008: 72.)

Temeljni odnosi do tujega, ki jih lahko opazujemo v književnih besedilih, so po Pageauxu (2005) trije: manija, fobija in filija. Pri maniji je tuja realnost večvredna od domače, tuje se vrednoti kot pozitivno, domače pa kot negativno, manjvredno. Pri fobiji je ravno obratno, izvorna kultura je večvredna, tuja manjvredna. Tretji odnos filija je primer dvostranske izmenjave, »živi od poznavanja in vzajemnega priznavanja, kritičnih izmenjav ter enakopravnega dialoga. Če pri maniji govorimo o mehanski akulturaciji, smo pri filiji priča dialogu kultur. Če fobija predvideva eliminacijo – simbolično smrt Drugega –, pa filija skuša vzpostaviti težko in zahtevno pot, ki vodi prek priznavanja Drugega. Drugi živi poleg Jaza« (Pageaux 2005: 20). Veda, ki raziskuje podobe Drugega v neki literaturi, imagologija, »ugotavlja zlasti stereotipne

podobe posameznega naroda v določeni književnosti, jih kronološko razvršča in jih skuša razložiti, hkrati pa jih primerja s stereotipnimi podobami drugih narodov v isti literaturi. Tako opozarja na banalnost in škodljivost stereotipov, s čimer lahko prispeva vsaj k boljšemu poznavanju, če ne že k večjemu razumevanju med posameznimi narodi« (Smolej 2005: 27).

Izbor besedil s podobami priseljencev in manjšin v sodobni slovenski mladinski književnosti

Večkulturna slovenska mladinska književnost, starejša in z drugimi oblikami drugačnosti, je predstavljena v članku Blažičeve (2005), tuje književnosti pa pri Jamnikovi (2003, 2009). Ta prispevek se ukvarja predvsem z besedili, ki obravnavajo odnos Slovencev do priseljencev in manjšin znotraj slovenskega prostora. Izpostavljenih je trinajst različnih naslovov mladinske književnosti, izdanih v letih 1991–2010. Izbrana besedila so: *Pri grooznih lebdivkah* (iz zbirke *Kam pa kam, kosovirja?*) Svetlane Makarovič (1975, 1995, 2002), *Princeska z napako* Janje Vidmar (1998, 2000, 2002, 2004, 2005), *Dež Nejke Omahen* (2001), *Prijatelja* Janje Vidmar (2003), *Med dvema ognjema* Ann Brush (2007), *Most prijateljstva* Stojana Hudorovaca (2009) idr. Omenjam še dvojezično zbirko *Romske pravljice* Rajka Šajnoviča (2005), pravljico *Kasandra: romska pravljica* (2006), kratko zgodbo *Jagoda* Saše Kerkoš (2008), saj je v zadnjih letih porasla izdaja besedil, ki tematizirajo romsko manjšino, in romsko-slovenskih kratkih zgodb, večinoma v obliki slikanic. Predstavljenih je še nekaj dvo- ali večjezičnih izdaj, med njimi zgoščenka *Sonce in sončice* Toneta Pavčka (2007), slikanice *Tonin* Vanje Pegana (2009) ter *O Jakobu in mucu Mici* Barbare Hanuš (2009a, 2009b). Besedila so predstavljena s stališča obravnave stereotipov, predsodkov ter sočasno z imagološkega stališča (odnosa do tujcev), dvo- ali večjezične izdaje pa tudi z vidika izbora jezikov.

Podobe tujosti v slovenskem (knjižnem) prostoru

Ena od kratkih zgodb iz zbirke *Kam pa kam, kosovirja?* Svetlane Makarovič z naslovom *Pri grooznih Lebdivkah* je nadaljevanje zgodbe iz iste zbirke z naslovom *Na pingvinišču*. Glili in Glal, kosovirja radovedne vrste, raziskujeta neznane dežele in njihove prebivalce. Nekega dne priletita na svojih kosovirskih žlicah v deželo pingvinov, kjer se sijajno zabavata, spoznata nove igre in besede (npr. pingvirati, pingvulje) – in odletita k Lebdivkam, ki mejijo na deželo pingvinov. Ti se jih strašno bojijo, čeprav niso obiskali Lebdivk že vsaj 400 let. Tri prijazne starejše gospe ne razumejo, zakaj jih nihče ne obiše, zato se toliko bolj razveselijo Glili in Glala. Skupaj z Lebdivkami nato obišejo pingvine. Med pingvini in Lebdivkami je na simbolni ravni opisana tipična situacija s predsodki, kjer se osebe med seboj ne poznajo, a imajo o drugem negativno mnenje in se drugega bojijo. V tem primeru ne moremo govoriti o nobenem odnosu do tujega, saj ne gre za manj- ali večvreden odnos. Odnose je ohromil strah pred neznanim – dokler ne pride do ponovnega stika, in to po zaslugi tujcev (!), kajti kosovirja sta v deželi pingvinov tujca. Kosovirja pomagata pingvinom vzpostaviti odnos filija in premagati predsodek o Lebdivkah.

Begunci, ljudje drugih ras in verska strpnost

Mladinski roman *Princeska z napako* Janje Vidmar tematizira sprejemanje beguncev v Sloveniji po razpadu Jugoslavije v 90. letih 20. stoletja. Delo je bilo deležno številnih kritik, polemičnih razprav in literarnih nagrad. Z vidika imagologije gre za izrazit odnos fobija: slovenska kultura in jezik sta absolutno prevladujoča, odnos Slovencev do beguncev – ki so pribežali v Slovenijo pred morijo, požiganjem, posiljevanjem – pa rasiističen in ksenofobičen. Mlada begunka Fatima, revna, lačna, brez pogojev za osnovno osebno higieno, živi z družino po odpustu iz

begunskega centra v mrzli in vlažni kleti mariborskega bloka. V šoli je deležna ponižanja, zmerjanja, javne sramotitve, diskriminacije (tudi zaradi neznanja slovenščine, čeprav je le-te nihče ne uči) tako s strani vrstnikov kot pedagoškega osebja, v okolici pa (spolnega) nasilja. Družbeno zrcalo slovenskega odnosa do nekdanjih »južnih bratov« preseže le učiteljica biologije Kodrlajsa. Slikanje resničnosti ni črno-belo, je črno-črno. Pisateljica Janja Vidmar podkrepi izrazito negativen slovenski odnos do beguncev s številnimi izreki, ki jih položi v usta svojih negativnih knjižnih junakov. A ne preseže niti stereotipov, predsodkov o bošnjaški družini: njeni člani so neizobraženi, živijo v bedi in pomanjkanju, imajo veliko otrok, moški rešujejo težave s fizičnim nasiljem, poroke so dogovorjene, preživljajo se s prekupčevanjem ipd. Fatima pride v Slovenijo in odide noseča (s slovenskim fantom) v Nemčijo k bogatemu stricu.

V mladinskem romanu *Dež Nejke* Omanen se prepletajo teme o odraščanju, selitvi, smrti in predsodkih do temnopoltih ter Kitajcev, ki jih je Lejla ponotranjila po očetovem zgledu, medtem ko preostali člani družine s tem nimajo težav. V romanu se prepletata dve zgodbi; eno pripoveduje belopolta Lejla, drugo pa njena nova sosedka mulatka Flora. Lejla se ob Flori (in njenem bratu Kitu, v katerega se zaljubi) sooča s svojimi predsodki do temnopoltih, ob svaku in nečakinji pa do Kitajcev. Svojo zgodbo odraščanja s predsodki, ki jih je bila deležna, pripoveduje tudi Flora. Odnos do priseljencev preide pri dveh književnih osebah, ki sta na začetku zelo obremenjeni s predsodki, od fobije do filije. Sicer pa živi navkljub predsodkom nekaterih ljudi Florina družina precej bolje kot Fatimina (Vidmar 2004): mama je odvetnica, temnopolti oče je turistični vodnik. Tudi hčerka Flora ima možnost izobraževanja, razmišlja, da bo odvetnica kot mama.

Spoštovanje verske različnosti v krajšem proznem delu *Prijatelja* Janje Vidmar je obravnavano na spoštljiv in z otroške per-

spektive raziskujoč način. Odnos med dvema kulturama in verama je že od vsega začetka odnos filija, spoštovanje, sodelovanje in učenje drug o drugem. Jakob in Amir sta najboljša prijatelja. Oba fanta rada igrata nogomet. Večkrat se pogovarjata o svojem bogu, Alahu in Bogu, in primerjata verske običaje. Skupaj se dogovorita, da gresta po Amirjeve stare starše, ki ju Amir zelo pogreša, v Bosno kar sama, a prideta le do mlake na robu mesta. Poklapana se vrmeta domov, kjer ju čakajo Amirjevi stari starši, ki so prišli na obisk v Slovenijo. Ker sta oba fanta molila vsak k svojemu bogu, ugotovita, da sta tudi oba boga prijatelja kot onadva. Stereotip bošnjaške družine, ki ga očitam pisateljici Janji Vidmar v *Princeski z napako*, je v *Prijateljih* povsem presežen: Amirjeva družina živi v urejeni hiši z vrtom, oba starša sta (pre)zaposlena, skrbna in ljubeča.

Romi

Ateistični sošolec Primož je edina negativna oseba v sicer spoštljivo in versko strpno naravnanim besedilu *Prijatelja*. Amirja ozmerja: »Cigan!« (Vidmar 2003: 36.) Nestrpnost se kasneje v besedilu ne pojavlja več, a zmerjanje priča o predsodkih do romskega prebivalstva. V zadnjih letih se pojavljajo številna besedila, ki nam poskušajo približati življenje Romov na pozitiven način in obenem predstaviti romščino v knjižnem jeziku. Zelo zgovoren naslov *Med dvema ognjema* Ann Brush predstavlja zapletene razmere, v katerih se najdeta Lidija in Željko, dva romska otroka, ki obiskujeta šolo. Ko izginejo drsalke njune sošolke, obdolžijo romska otroka, ki komaj zbežita pred razjarjenimi otroki. V romskem taboru imata podporo matere, da redno obiskujeta šolo, a tudi težave z nekaterimi starejšimi Romi, ki se s tem ne strinjajo. Znajdeta se »med dvema ognjema«: bežati morata tako pred nasilnimi slovenskimi sošolci kot pred nasilnimi romskimi otroki. Do preloma pride, ko pade v zaledenelo jezero slovenski deček. Za nesrečo poskušajo ponovno okriviti romskega dečka, a je na srečo

vse skupaj opazoval oče slovenskega dečka. Ta pojasni, da ga je Željko rešil, ne pa porinil v ledeno luknjo. Slovenska otroka odneseta romskima v zahvalo košaro, polno dobrot. Zgodba presega stereotipe, predsodke o Romih: otroci se hočejo izobraževati in imajo pri tem podporo staršev; so proti krajam in se zavzemajo za pozitivne odnose s Slovenci. Obenem je izpostavljen slovenski predsodek do Romov: če pride do kraje, obtožijo najbližjega Roma, pa čeprav nima s krajo ničesar. Star(ej)ši so tisti, ki so otrokom za zgled, in so tisti, ki lahko medkulturni dialog spodbujajo ali zavirajo. Odnos filijo preide v fobijo ter znova v filijo.

S slikanicama *Jagoda* Saše Kerkoš in *Most prijateljstva* Stojana Hudorovaca idr. nadaljujem z romsko tematiko in začenjam s predstavitvami dvo- ali večjezičnih izdaj. Kratka zgodba *Jagoda*, napisana v slovenskem, romskem in angleškem jeziku, prikazuje življenje romske družine. Starši so skrbni in ljubeči. Jagodin starejši brat hodi v šolo, oče pa s sosedom po železo, da zaslužita denar. Včasih kupita Jagodi bombone. Slikanica spoštljivo predstavi sodelovanje v romski skupnosti. Do odnosov s Slovenci prihaja posredno: brat hodi v šolo, oče prodaja železo. Prihaja torej do sodelovanja (filijo), konflikti pa niso izpostavljeni.

Višek slovensko-romskega dialoga, zapisanega v slovenski mladinski književnosti, predstavlja po mojem mnenju slikanica *Most prijateljstva*. Napisana je v slovenščini, dolenjski in prekmurski romščini, presežek pa pomeni tudi pri obravnavi romske tematike. Romski deček Danijel spravlja v gozdu drva, ko pade v jamo. Iz nje ga reši slovenska deklica Petra. Danijel se ji zahvali v romščini, ki je Petra ne razume, zato Danijel ponovi zahvalo še v slovenščini. Otroka se odločita, da bosta napisala romsko-slovenski slovarček. Ta je iz dneva v dan obsežnejši, otroka se spoznavata, razkrijeta si svoje strahove in načrte za prihodnost. On si želi postati avtomehaničar – kar pomeni končati osnovno in srednjo šolo. Ona si želi postati učiteljica

romskega jezika – kar pomeni institucionalizacijo poučevanja romskega jezika. Tega v Sloveniji še ni, navkljub dani obljubi o pouku romskega jezika od prvega razreda naprej in možnosti fakultativnega pouka romščine na šolah, v katere so vključeni Romi (Krek 2005). Res je, da Slovenka reši Roma, a je presežek stereotipov v tem, da deklica reši dečka. Nadaljnjemu sodelovanju botruje radovednost (kot pri kosovirjih Svetlane Makarovič). V tej slikanici je odnos filijo: sodelovanje, spoštovanje, spoznavanje. Kdaj se bo preselilo iz gozda v knjigi v šolo in širšo družbo?

Dvo- ali večjezične izdaje

Izbrana besedila sicer ne obravnavajo medkulturnih odnosov, a na svojevrsten način – s prevodi – dokazujejo in opozarjajo na že obstoječe sobivanje različnih skupnosti v Sloveniji. Dve slovensko-romski izdaji (druga še s prevodom v madžarščino) prinašata romske pravljice: zbirka *Romske pravljice – Romane vištoje* ponuja kvaliteten izbor petih pravljič iz romskega ljudskega slovstva, sodobna *Kasandra: romska pravljica* pa se spogleduje z nekaterimi motivi iz znanih pravljič.² Večjezična izdaja uglasbenih otroških pesmi *Sonce in sončice* Toneta Pavčka na zgoščenci priča o prisotnosti albanščine, japonščine, ruščine, makedonščine, danščine, japonščine in romunščine na slovenskih tleh. Izstopata še dve izvorni slovenski slikanici: *O Jakobu in mucu Mici* Barbare Hanuš ter *Tonin* Vanje Pegana. Prvo besedilo, preprosta zgodba o rojstnodnevni zabavi, je izšlo do zdaj v dveh različnih izdajah: v prvi najdemo italijansko, madžarsko in nemško besedilo, v drugi pa hrvaško, makedonsko in romsko besedilo.³ Slikanica je napisana v slovenščini,

prevodi pa so dodani na koncu za slovarčkom. V slikanici *Tonin* se slovensko in italijansko besedilo pojavljata vzporedno, prevodi v hrvaščino, angleščino in francoščino pa sledijo zadaj. Predvidevam, da se s prevodi v t. i. sodobne svetovne jezike – Bańczérowski (2004) navaja med njimi angleščino, nemščino, ruščino in francoščino – izraža težnja po prepoznavanju zunaj slovenskih okvirov.

Dialog med kulturami ob mladinski književnosti in medpredmetno povezovanje

Pri pouku književnosti v osnovni šoli se lahko tovrstna besedila obravnavajo v smislu književne didaktike kot vzgoje za mir, strpnost (Šlibar 2006), za spoznavanje različnih kultur, jezikov, religij. Ponujajo se številne možnosti za medpredmetno povezovanje s knjižničnimi informacijskimi znanji in drugimi šolskimi predmeti. Pri izboru besedil se zavedamo, da »so za učence zanimiva predvsem tista besedila in njihove sestavine, ki so zanje neposredno odmevne in so jim razumljiva na osnovi lastne izkušnje« (Grosman 2004: 231).

Ob besedilu *Pri grooznih Lebdivkah* spregovorimo pri predmetu spoznavanje okolja/družbe o odnosih, čustvih in strahovih, ko se soočamo z neznanim; pri pouku slovensščine iščemo nove besede iz besedne družine iz dežele pingvinov. Ob romanu *Princeska z napako* spregovorimo pri zgodovini o času osamosvajanja Slovenije in vojni v državah naslednicah nekdanje skupne Jugoslavije; ob romanu *Dež* pri državljanski in domovinski vzgoji ter pri etiki o predsodkih do Bošnjakov (Hrvatov, Srbov) in drugih ras, rasizmu, spolnem in fizičnem nasilju; ob *Prijateljih* o verski strpnosti. Številne slikanice, ki obravnavajo romsko življenje, med njimi izstopa

² Izbor nekaterih motivov: *Romske pravljice*: romsko življenje, nepismenost, pravljичni elementi (kralji, kraljice, revni; skromnost je vrlina, dobro premaga zlo, strah pred kačami ipd.). Kadar pride do sodelovanja med Romi in Neromi, je pozitivno (filija). *Kasandra*: smrt, revščina, romsko življenje; posvojitve, predsodki do Romov (fobija in filija); pravljичni elementi: npr. odrekanje otroku zaradi partnerjevega neodobravanja posvojitve, poplačana dobrota, poroka s princem.

³ Besedilo nevsiljivo spregovori tudi o ločenih (starih) starših in novih partnerjih ter posreduje besedišče o družinskih članih.

Most prijateljstva, ponujajo možnosti tako v višjih kot v nižjih razredih osnovne šole, da jih uporabimo za iztočnico pri pogovoru o sprejemanju in spoznavanju Romov. Ob dvojezični izdaji *Romskih pravljic* iščemo podobnosti med romskimi in slovenskimi ljudskimi pravljicami. Zgoščenko *Sonce in sončice* uporabimo za izvajanje medkulturnih ur, pri katerih prihaja do stika različnih kultur in jezikov, npr. pri uri slovenske književnosti, ko lahko prisluhnemo pesmim Toneta Pavčka v več jezikih, ali pri izvedbi dvojezičnih ur (več o slovensko-albanskih in slovensko-makedonskih urah glej Vižintin 2009). Slikanica *O Jakobu in mucu Mici* je primerna npr. za uro pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika za otroke priseljence, ki se vključujejo v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. Večjezično besedilo ponuja odlično iztočnico pri slovenščini/spoznavanju okolja/družbe/državljanjski in domovinski vzgoji ter etiki za pogovor o etničnih skupnostih, ki živijo v Sloveniji: Slovenci, italijanska in madžarska manjšina, Romi, etnične manjšine iz držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije. Podobno velja za slikanico *Tonin*, ob kateri spregovorimo o večjezičnosti in medkulturnosti, značilni za Istro, ter o prijateljstvu.

Zaključek

Prispevek obravnava besedila, ki tematizirajo odnos do priseljencev in manjšin v Sloveniji v slovenski mladinski književnosti (1991–2010), in sicer z vidika preseganja/poudarjanja predsodkov ter odnosa do tujcev: manije, fobije in filije. Ugotavljam, da manije, slepega občudovanja tujega, v slovenski sodobni mladinski književnosti ne zasledimo. Med izbranimi besedili ostaja pri odnosu večvrednosti slovenske kulture in jezika le *Princeska z napako* Janje Vidmar, ki poleg stereotipne negativne podobe bošnjaške družine podaja tudi izrazito rasistično in nasilno podobo slovenske družbe. V besedilih *Pri grooznih lebdivkah* (iz zbirke *Kam pa kam, kosovirja?*) Svetlane Makarovič in Dež

Nejke Omahen zasledimo na začetku strah pred tujim, ki po soočenju s člani dotične družbe (Lebdivke, temnopolti, Kitajci) preide v preseganje predsodkov in filijo. V delih *Prijatelja* Janje Vidmar, *Med dvema ognjema* Ann Brush in *Most prijateljstva* Stojana Hudorovaca idr. zasledimo sodelujoč odnos med slovensko večinsko družbo in manjšinami (Bošnjaki, Romi). Zaznati je porast izidov knjig z romsko tematiko in številnih drugih dvo- ali večjezičnih izdaj, ki (znotraj slovenske mladinske književnosti) pričajo o slovenskem večjezičnem in medkulturnem okolju.

Literatura

- BAŃCZEROWSKI, Janusz, 2004: Problemi in perspektive jezikovnega sporazumevanja v sodobnem svetu. *Slavistična revija* 52/3. 337–344.
- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2005: Večkulturna mladinska književnost. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 40–50.
- GROSMAN, Meta, 2004: *Zagovor branja*. Ljubljana: Sofia.
- JAMNIK, Tilka, 2003: Katera mladinska književna dela najdemo pod geslom »drugegačnost«? *Otrok in knjiga* 30/56. 44–49.
- JAMNIK, Tilka, 2009: Mavrična knjižnica: kulturni dialog v slovenskih mladinskih knjigah. *Knjižnica* 53/1–2. 153–163.
- KREK, Janez, 2005: Večkulturalizem, pravice in izobraževanje učencev romske etnične manjšine v šoli. Večkulturna mladinska književnost. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 82–92.
- MIKOLIČ, Vesna, 2008: Diskurzivna narava stereotipov in predsodkov ter soočanje z njimi v sodobni demokratični družbi. *Jezik in slovstvo* 53/1. 67–77.

- PAGEAUX, Daniel-Henri, 2005: Uvod v imagologijo. Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti: imagološko berilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo. 9–20.
- SMOLEJ, Tone, 2005: Perspektive imagologije. Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti: imagološko berilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo. 21–29.
- ŠLIBAR, Neva (ur.), 2006: *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta.
- ULE, Mirjana, 2005: *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2009: Slovenščina v osnovni šoli – priložnost za medkulturni dialog. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 401–407.
- Viri**
- BRUSH, Ann, 2007: *Med dvema ognjema*. Šmarješke Toplice: Stella.
- HANUŠ, Barbara, 2009a: *O Jakobu in mucu Mici. Rojstni dan/Il compleanno/A születésnap/Der Geburtstag*. Dob pri Domžalah: Miš.
- HANUŠ, Barbara, 2009b: *O Jakobu in mucu Mici. Rojstni dan/Rodendan/Rodendan/Ulipnaskro dij*. Dob pri Domžalah: Miš.
- HUDOROVAC, Stojan idr., 2009: *Most prijateljstva/Mosto prijateljstvo/Pejtaušaugorski phurt*. Grosuplje: Društvo Romi gredo naprej/Roma džan angle; Šmarje - Sap: Buča.
- KERKOŠ, Sara, 2008: *Jagoda*. Krško: Društvo zaveznikov mehkega pristanka; Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
- MAKAROVIČ, Svetlana, 2002: *Kam pa kam, kosovirja?* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- OMAHEN, Nejka, 2001: *Dež*. Ljubljana: DZS.
- PAVČEK, Tone, 2007: *Sonce in sončice*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Zavod Sploh.
- PEGAN, Vanja, 2009: *Tonin*. Piran: Mestna knjižnica.
- RADOVANOVIČ, Vesna (ur.), 2006: *Kassandra: romska pravljica*. (Prevedla Romeo Horvat in Jolanda Novak Császár.) Kamenci: Romsko društvo Romano pejtaušago; Murska Sobota: Eurotrade print.
- VIDMAR, Janja, 2004: *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS.
- VIDMAR, Janja, 2003: *Prijatelja*. Ljubljana: Mladika.
- ŠAJNOVIŠ, Rajko, 2005: *Romske pravljice/Romane vištorje*. Novo mesto: Goga.